

लोक सेवा आयोग
नेपाल शिक्षा सेवा, शिक्षा प्रशासन समूह, संस्कृत उपसमूह, राजपत्राङ्कित तृतीय श्रेणीको खुला र आन्तरिक
प्रतियोगितात्मक लिखित परीक्षाको पाठ्यक्रम
द्वितीय पत्र :- संस्कृत

खण्ड (क) - ३० अंक

- १. संस्कृत भाषा** **१०%**
- १.१ संस्कृत भाषाको परिचय र यसका विशेषता ।
१.२ भाषा विज्ञानको दृष्टिकोणले संस्कृत भाषाको वैशिष्ट्य ।
१.३ ध्वनिविज्ञान, वर्णविज्ञान, रूपविज्ञान, वाक्यविज्ञान र अर्थविज्ञानको सामान्य परिचय, विशेषता र संस्कृत भाषामा यसको समुचित प्रयोग ।
१.४ संस्कृत भाषाको उत्पत्ति, विकास र समसामयिक स्थितिको सामान्य परिचय
१.५ नेपालको धर्म, संस्कृति, ज्ञान, विज्ञान, परम्परा, रीतिरिवाज, सदाचार, कला, साहित्य, दर्शन र मूल्यमान्यतामा संस्कृतको प्रभाव ।
१.६ नेपालमा संस्थागत रूपमा संस्कृत शिक्षाको विकासक्रम ।
१.७ वैदिक संस्कृत भाषा र लौकिक संस्कृत भाषाको सामान्य परिचय र भिन्नता ।
१.८ नेपालका प्राचीन शिलालेख र संस्कृत भाषा ।
१.९ नेपालमा प्रचलित राष्ट्र भाषा, राष्ट्रिय भाषा र संस्कृतसँग यिनीहरूको सम्बन्ध ।
- २. संस्कृत व्याकरण** **१०%**
- २.१ वर्ण समाम्नाय, प्रत्याहार, वर्णोच्चारणस्थान, प्रयत्न, संज्ञा, सन्धिको परिचय, प्रयोग साधन र यसको ज्ञान ।
२.२ सुबन्त (नाम, सर्वनाम, सङ्ख्या वाचक आदि शब्दहरू) को प्रयोग साधन, रूपावली ज्ञान र वाक्यमा प्रयोग ।
२.३ तिङन्त (व्यवहारोपयोगी धातुहरूको प्रयोग साधन, रूपावलीको ज्ञान र वाक्यमा प्रयोग) ।
२.४ कृदन्त, तद्धितान्त (शब्द निर्माण प्रक्रिया रूप साधन र प्रयोग) ।
२.५ कारक र समासगत (शब्द निर्माण प्रक्रिया रूप साधन र प्रयोग) ।
२.६ स्त्रीप्रत्ययान्त (शब्द निर्माण प्रक्रिया र प्रयोग साधन) ।
- ४. संस्कृत वाङ्मय परिचय** **१०%**
- ४.१ संस्कृत वाङ्मयको इतिहास (प्रमुख धारा र प्रतिभाहरूको सामान्य ज्ञान) ।
४.२ वेद, ब्राह्मणग्रन्थ र उपनिषद्को सामान्य परिचय, वेदाङ्ग (शिक्षा, कल्प, व्याकरण, निरुक्त, छन्द ज्योतिष) को सामान्य परिचय, यिनका कार्य र उत्पत्ति एवं विकास ।
४.३ पुराणको लक्षण, पुराण प्रतिपाद्य मुख्य विषयहरूको पहिचान, पुराण र उप पुराणको नाम ।
४.४ रामायण र महाभारतमा प्रतिपादित विषयको सामान्य जानकारी र यी दुई ग्रन्थको महत्ता ।
४.५ भास, कालिदास, अश्वघोष, भारवि, भवभूति, माघ, बाण भट्ट, श्रीहर्ष, प्रताप मल्ल, शक्ति बल्लभ, छविलाल, सुकृतिदत्त पन्त, कुलचन्द्र गौतम, पण्डितराज सोमनाथ सिग्देलको परिचय र कृतिगत सामान्य समीक्षा ।
४.६ संस्कृत महाकाव्य, खण्डकाव्य, चम्पूकाव्य, नाटक र गद्यकाव्यको सामान्य परिचय र भेदहरू, रस अलङ्कार, रीति, वक्रोक्ति ध्वनि र औचित्य सम्प्रदायको सामान्य परिचय
४.७ षड् दर्शनको सामान्य परिचय ।

खण्ड (ख) - ३० अंक

- ३. रचना प्रक्रिया** **१०%**
- ३.१ वाक्य परिचय, वाक्य प्रकार, उद्देश्य र विधेयको ज्ञानको साथै कर्तृवाच्य, कर्मवाच्य, भाववाच्यको वाक्य सङ्गठन प्रक्रियालाई आत्मसात् गरी शुद्ध वाक्य निर्माण गर्ने र वाच्यपरिवर्तन ।
३.२ अशुद्ध वाक्यमा रहेका सन्धि, विशेष्य, विशेषण, शब्दरूप, धातुरूप, लिङ्ग, वचन, पुरुष, कारक, समास, तद्धित, लकार, कृदन्त, अव्ययका आधारमा संशोधन गरी शुद्ध वाक्य निर्माण ।
३.३ अनुच्छेद लेखन तथा पदसङ्गतिमा आधारित टिप्पणी र प्रतिवेदन लेखन ।
३.४ सारांश लेखन ।
३.५ पत्र लेखन, निबन्ध लेखन र प्रचलित संस्कृत साहित्यिक/कृतिहरूको समीक्षा ।

लोक सेवा आयोग
नेपाल शिक्षा सेवा, शिक्षा प्रशासन समूह, संस्कृत उपसमूह, राजपत्राङ्कित तृतीय श्रेणीको खुला र आन्तरिक
प्रतियोगितात्मक लिखित परीक्षाको पाठ्यक्रम

७. संस्कृत शिक्षण र भाषिक विधा शिक्षण १०%
- ७.१ संस्कृत भाषा शिक्षणको परिचय, आवश्यकता र उपादेयता ।
७.२ संस्कृत भाषा शिक्षणका आधारभूत सिद्धान्तहरू ।
७.३ संस्कृत भाषिक सीप र तिनका क्रियाकलापहरू ।
७.४ शास्त्रीय भाषाको रूपमा संस्कृतभाषा शिक्षण ।
७.५ नेपालमा संस्कृत भाषा पठनपाठनको उद्देश्य र कार्यप्रणाली ।
७.६ विद्यालय तहमा संस्कृत भाषा शिक्षणका उद्देश्यहरू ।
७.७ विद्यालय तहमा वेद, व्याकरण, न्याय, ज्योतिष, साहित्य, नीतिशास्त्र आदि विषयहरू शिक्षण गर्नका उद्देश्यहरू ।
७.८ भाषिक सीप र तिनका क्रियाकलापहरू, संस्कृत भाषा शिक्षण गर्दा र संस्कृतका शास्त्रीय विषयहरू शिक्षण गर्दा अपनाउनुपर्ने प्राचीन र आधुनिक विधिहरू ।
७.९ गद्य, पद्य, नाटक आदिका माध्यमले संस्कृत भाषा शिक्षणका सीपहरू (श्रवण, कथन, पठन र लेखन) ।
१०. मूल्याङ्कनको परिचय १०%
- १०.१ संस्कृत भाषा सम्बद्ध सीप र शास्त्रीय विषयहरूको मूल्याङ्कनका प्रक्रियाहरू ।
१०.२ विशिष्टीकरण तालिकाको परिचय र उपयोग ।
१०.३ विभिन्न प्रयोजनकालागि प्रश्न पत्र सङ्कलन, विश्लेषण र निर्माण ।
१०.४ निर्माणात्मक र निर्णयात्मक मूल्याङ्कनको परिचय ।

खण्ड (ग) - २० अंक

५. सम्पादन र अनुवाद १०%
- ५.१ पाण्डुलिपिको सम्पादन/भौतिक पक्ष ।
५.२ विषयवस्तु, सम्पादन प्रक्रिया (पाठ्यवस्तु, चित्र, अभ्यास यिनीहरूको आपसी सम्बन्ध)
५.३ सम्पादन कलाको ज्ञान (सम्पादनका चिन्हहरू समेत) ।
५.४ अनुवाद गर्दा ध्यान पु-याउनुपर्ने विषयहरू (मूलकृति/मूलविषय, शब्दभण्डार, समानान्तर शब्दको चयन) ।
५.५ अनुवाद (भावानुवाद र छाया अनुवाद) को विशेषता र अनुवाद शिल्पको ज्ञान ।
५.६ सम्पादन एवं पुनरावलोकन ।
६. शोध र अनुसन्धान १०%
- ६.१ शोधको परिचय, शोध प्रक्रिया र अङ्गहरू ।
६.२ शोध प्रस्ताव, परिचय र विशेषता ।
६.३ अनुसन्धान प्रतिवेदन, पादटिप्पणी र सन्दर्भ सामग्री ।

खण्ड (घ) - २० अंक

८. शिक्षण योजना र शिक्षण सामग्री १०%
- ८.१ योजनाको परिचय, शिक्षण योजना, यसका अङ्गहरू र संस्कृत भाषा शिक्षणका पूर्वाधारहरू ।
८.२ संस्कृतसम्बन्धी वार्षिक कार्यक्रम र कार्यहरूको उपलब्धिसूचक सहितको कार्ययोजना ।
८.३ संस्कृत पाठ्यक्रम निर्माण योजना (पञ्चवर्षीय, दशवर्षीय, परिमार्जन सुधार, विकास, अद्यावधिक) ।
८.४ संस्कृत भाषा शिक्षणको र शास्त्रीय विषय शिक्षणका वार्षिक, मासिक, साप्ताहिक, एकाइ र दैनिक पाठ योजना, परिचय र प्रयोग ।
८.५ संस्कृत भाषा शिक्षण र सामग्रीको परिचय, वर्गीकरण, विकास, प्रयोग र उपयोगिता ।
८.६ संस्कृत भाषा र शास्त्रीय विषय शिक्षणका चुनौती र समाधान ।
८.७ संस्कृत पठनपाठनमा ह्रास आउनुका कारणहरू र यसको समाधान ।
८.८ विभिन्न शिक्षा आयोगका प्रतिवेदनहरूले औल्याएका संस्कृतसम्बन्धी सुझावहरू ।

लोक सेवा आयोग
नेपाल शिक्षा सेवा, शिक्षा प्रशासन समूह, संस्कृत उपसमूह, राजपत्राङ्कित तृतीय श्रेणीको खुला र आन्तरिक
प्रतियोगितात्मक लिखित परीक्षाको पाठ्यक्रम

९. संस्कृतका पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक १०%
- ९.१ संस्कृतका पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकको परिचय, विशेषता र आधारहरु ।
  - ९.२ संस्कृत पाठ्यक्रमको विकासक्रम (२०२८ पूर्व र पश्चात्) ।
  - ९.३ पाठ्यक्रम निर्माण र पाठ्यपुस्तक रचनाका सिद्धान्तहरु ।
  - ९.४ प्रार्थमिक, निम्न माध्यमिक र माध्यमिक पाठ्यक्रम ।
  - ९.५ संस्कृत पाठ्यक्रमका उद्देश्य, क्षेत्र, क्रम, शिक्षण विधि र मूल्याङ्कन ।
  - ९.६ विद्यालय शिक्षा र उच्च शिक्षाको अन्तर सम्बन्ध र पाठ्यक्रमको क्रमबद्धता ।
  - ९.७ पाठ्यक्रम पाठ्यपुस्तक निर्माण प्रक्रिया, परीक्षण, कार्यान्वयन एवं मूल्याङ्कन ।
  - ९.८ शिक्षक निर्देशिका, प्रशिक्षण सामग्री निर्माण ।

विशेष : यस पाठ्यक्रमका आधारमा गरिने मूल्याङ्कन तथा प्रश्न पत्रहरुको माध्यम संस्कृत भाषा नै हुनेछ

द्वितीय पत्रको एकाईहरुको प्रश्नसंख्या निम्नानुसार हुनेछ

द्वितीय पत्रका खण्ड	A			B			C		D	
द्वितीय पत्रका एकाई	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
प्रश्न संख्या	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१

विषयगतनिर्दर्शनप्रश्नाः

१. भाषावैज्ञानिकदृष्ट्या संस्कृतस्य महत्व प्रकाशयत ।
२. धातुभ्यः कर्म-कर्तृ - भावेषु लकारविधानं सुस्पष्टयत ।
३. उपमायाः प्रयोगे कालिदासस्य निपुणतां सोदाहरणं विवेचयत ।
४. पाण्डुलिपि - सम्पादने का रीति : समीचीनेति सोपपत्तिकं निर्दिश्य पाण्डुलिपिसम्पादनं कथं कर्तव्यमिति सयुक्तिकं निदर्शयत ।
५. भाषाशिक्षणे अवलम्बनीयानां विधीनां परिचयमुपस्थाप्य संस्कृतभाषाशिक्षणे को विधिः सविशेषमुपयुज्यत इति सयुक्तिकमुपस्थापयत ।
६. विद्यालयशिक्षायां शिक्षकनिर्देशिकाया महत्व समुद्घाट्य पाठ्यक्रमनिर्माणे अवलम्बनीयां सरणिं प्रदर्शयत ।